

Σ. Ε. ΤΣΙΤΣΩΝΗ, δ.Φ.
Ἐπιμελητοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Σπουδαστηρίου

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΛΤΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ Μ. ΒΡΕΤΤΑΝΙΑΝ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΟΣ

Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Μ. Βρεττανίας Λόρδου Θωμᾶ Μπρούς Ἐλγιν (Thomas Bruce Elgin) πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Μ. Βρεττανίας Λόρδον Χώξμπερυ (Lord Hawkesbury) περὶ τῆς σημασίας τῆς ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν κατοχῆς τῆς Μάλτας.

Ἀντίγραφον ἐπὶ ἐξαφύλλου χάρτου, ὕψ. 32 ἐκ., πλ. 20 ἐκ. Τὸ κείμενον, εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, καταλαμβάνει καὶ τὰς 12 σελίδας.

British Museum Additional Manuscripts 37268, folios 39 - 44 *.

Malta, 28 February 1803

My Lord,

Your Lordship will, I am sure, do me the justice to believe, that nothing short of a sense of duty could induce me to trouble you with a public letter from Malta. But finding on my arrival here that the British Forces are still in the island, and that the conduct of France continues to awaken so much the vigilance and apprehension of Parliament, as well as of Administration I feel it incumbent on me to bring under your Lordship's notice those impressions with respect to Malta, which have arisen in my mind during three years' attentive observation on the subject viewed from the point in which I have had occasion to examine it.

These considerations refer to the influence of Malta to the Eastward whether in regard to the ambitious views of Bonaparte — the fate of the Turkish Empire — or the general means of exclusive trade and influence which France certainly has in contemplation towards the Levant.

The first point which presents itself is the schemes of Bonaparte

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἐγγράφου διετηρήσαμεν τὴν ὀρθογραφίαν καὶ στίξιν τοῦ συντάξαντος τοῦτο.

directed against Egypt : schemes which (independently of numberless other decisive proofs) M. Sebastiani's late mission amply ascertains to be anxiously cherished, and very imperfectly even now kept under restraint. On this point there can be no doubt that Bonaparte considered the possession of Malta as indispensable for his invasion of Egypt; that no attempt for the recovery of Egypt could be undertaken by England while the French remained in occupation of this island; and that incalculable advantages were secured to the Military and naval advantages of the Expedition under Sir Ralph Abercrombie and Lord Keith from the depots and port of La Vallette.

The next point on which the influence of Malta is no less obvious, is also brought into evidence by Colonel Sebastiani's Mission, namely the disposition said to have been created in the Ionian Islands of declaring themselves French. — M. Italinski informed me at Constantinople of the Emperor's determination to withdraw the Russian troops from those islands in the ensuing Spring. He also assured me of his conviction, to which M. Sebastiani has since given a confirmation, that Bonaparte would not neglect that, or any other object of aggrandisement in the Mediterranean. At the same time, there does not exist a spot more ripe for the admission of any new Government, or more apt for the extension of French intrigue than these islands. Corfu on the other hand, tho' now defenceless, could easily be rendered impregnable by the French; and already they are busy in creating an interest with Ali Pasha of Albania new Governor also of Romelia, thro' whom they could by influence or force arrive at the gates of Constantinople without the possibility of resistance.

Nor are the views of France less dubious against the Morea; the plans for the dismemberment of Turkey which have been in agitation may for the present be opposed by Russia but even under this favorable circumstance, the Porte in the present temper of the two Governments, has surely most to dread from the ambition of Bonaparte, than hope from the moderation of the Emperor. — At all events your Lordship is well aware from the frequent proofs of solicitude, which the Porte has evinced for Great Britain to retain Malta, and especially, from the memorial on the subject addressed to his Majesty, in November 1801 (as strong a measure perhaps, as that cautious Government ever adopted;) — that the Porte does estimate the duration of its Independence by the period of our continuance in possession of this island.

There remains one fact, which ought never to be neglected, when considering this question, namely, that the total disorganization and impotency of the existing Government in Turkey while it leads to the expectation of

great internal convulsions, heightens also the danger from foreign attacks. But from whatever source, it is obvious that any material change of dominion in Turkey, more especially any conquest there by France, must be of the utmost importance to the British interests in Europe and in India. And yet it cannot be doubted, that if we retire beyond the Mediterranean we can exercise no effectual interference either to prevent or to modify such events; and have no other resource to counteract them, than expensive and extensive measures similar to those lately found necessary for the recovery of Egypt.

If however we retain Malta, Great Britain will be able, under all probable occurrences in the Levant to adopt that line of conduct respecting them, which may at the time best suit her situation. She may from Malta either interpose a great degree of influence—or she may carry on vigorous operations; or (which appears the most likely) she may be at liberty to remain a passive observer of the affairs of the Levant.

Independent however of the political and military importance of Malta I presume (while its fate is still undecided) to call to the most serious attention of His Majesty's Government the nature of the French Trade in the Levant her projects of commercial intercourse with Persia and India; and most of all the character and consequences of the Black sea trade. Your Lordship is sufficiently in possession of my information on these matters but I beg to refer particularly to the communications, which his Majesty was pleased to sanction, and tending to prove the impolicy of our opening the navigation of the Black sea from which in the relative positions of England and France not only corn, hides, tallow etc. etc. but iron, hemp and timber could be conveyed to the Southern Ports of France, much easier than to Great Britain. That trade having been thrown open since the peace of Amiens, I confess that no remedy against the inconveniences that are dreaded, does occur to my mind, except our retaining Malta. Whereas, with this island, we could at all times share and watch, and in war, wholly intercept that commerce. In every respect indeed the advantages which Malta would ensure to England in the trade to the Eastward are of infinite consequence. The restraints upon commerce to and from Turkey and the difficulties and detentions inevitable in the navigation to the northward of the Dardanelles, from the prevalence of periodical winds, and the frost in the Black sea, do present great objections to any commercial speculations from so great a distance as England. If however a safe entrepôt were established at Malta, British capital and British enterprise would find that from this near point all the markets of the Levant and Black sea could be observed and supplied, and an immense sale be thereby secured

for English commodities, which at present never find their way to those countries.

One material inconvenience in the way of our Levant trade is the want of articles of importation to England: the cottons, silks etc. being more advantageously supplied from India and America. The different productions however of Turkey are sent in quantities to the different ports of the Adriatic and Italy as well as to France and Spain; and the British houses established at Smyrna etc. transact a great deal of this business. I am not aware of any objection in the way of British ships carrying on this back trade after the delivery of British commodities; and by the position of Malta, and the aid of the Maltese (His Majesty's Subjects) this trade, if set on foot, might undoubtedly be carried to a very great extent, and under all the advantages, which the Greeks and Ragusans now possess exclusively.

I write, my Lord, from no motive whatever but strong conviction. Being in quarantine, and my intercourse with the shore of course nearly cut off, I have no means of knowing His Majesty's intentions respecting Malta or the state of the negotiations pending with France. As little do I know how far the plans proposed for the reestablishment of the Order of St. John are likely to be adopted, or to be successful. But the appearance of the British Colours on these fortifications and the general tenor of the Debates in Parliament previous to the Recess have pointed out to me the probability of some fresh arrangement: and under that supposition, I should have been culpable had I withheld an enumeration of remarks which the peculiarity of my situation at Constantinople has strongly impressed upon my mind, and which His Majesty's Ministers can readily appreciate.

I have the honour to be, with the utmost respect etc. etc.

Ἀκολουθεῖ μετάφρασις τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου.

Μάλτα, 28 Φεβρουαρίου 1803

Λόρδε μου,

Τρέφω τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ Ἐξοχότης σας θὰ μὲ δικαιώσῃ, πιστεύουσα, ὅτι οὐδὲν ἤττον ἢ αἰσθησις τοῦ καθήκοντος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μὲ παροτρύνῃ, ὅπως ἐνοχλήσω Ὑμᾶς δι' ἐπισήμου ἐπιστολῆς ἐκ Μάλτας. Ἀνακαλύψας, ὅμως, ἅμα τῇ ἀφίξει μου ἐνταῦθα, ὅτι αἱ βρεττανικαὶ δυνάμεις εὐρίσκονται εἰσέτι εἰς τὴν νῆσον¹ καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλ-

1. Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀμιένης, κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1802, συνεφωνήθη μεταξὺ Μ. Βρεττανίας καὶ Γαλλίας, ὅπως ἡ νῆσος Μάλτα ἀποδοθῇ εἰς τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν νῆσον ἀπὸ τοῦ 1530 μέχρι τοῦ

λίας¹ συνεχίζει προκαλούσα εις μέγα βαθμόν την επαγρύπνησιν και τὸν φόβον τοῦ Κοινοβουλίου ὡς και τῆς Κυβερνήσεως ἐθεώρησα ὑποχρέωσίν μου, ὅπως θέσω ὑπ' ὄψιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος τὰς ἐν σχέσει πρὸς τὴν Μάλταν ἐντυπώσεις μου, ἃς ἀπεκόμισα κατὰ τὴν διάρκειαν τριετοῦς προσεκτικῆς παρακολουθήσεως τοῦ θέματος², ἀπὸ τῆς πλευρᾶς, τῆς ὁποίας εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσω τοῦτο.

Αἱ σκέψεις αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν σημασίαν τῆς Μάλτας διὰ τὴν Ἀνατολήν, τόσον ἐν σχέσει πρὸς τὰς φιλοδόξους βλέψεις τοῦ Βοναπάρτου — τὴν τύχην τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας³ — ὅσον και τὰς γενικὰς βλέψεις περὶ ἀποκλειστικοῦ ἐμπορίου και ἐπιρροῆς, τὰς ὁποίας ἔχει ἀναμφιβόλως ἡ Γαλλία ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ πρῶτον ἀναφυόμενον σημεῖον ἀφορᾷ εἰς τὰ σχέδια τοῦ Βοναπάρτου ἔναντι τῆς Αἰγύπτου· σχέδια, τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων (ἀνεξαρτήτως ἀναριθμητῶν ἄλλων περιτράνων ἀποδείξεων), ὡς σαφῶς βεβαιούται και ἐκ τῆς προσφάτου ἀποστολῆς τοῦ Κου Σεβαστιάνι⁴, μετ' ἀδημονίας ἐπι-

1768. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ὁμws τῆς Μάλτας διεμαρτυρήθη κατὰ τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου τῆς συνθήκης, διακηρύξασα συγχρόνως, ὅτι ἐπεθύμει, ὅπως ἡ νῆσος συνεχίσῃ τελοῦσα ὑπὸ Βρεττανικὴν ἐπικυριαρχίαν. Κατόπιν τούτου τὰ βρεττανικὰ στρατεύματα, τὰ καταλαμβάνοντα τὴν νῆσον κατὰ τὸ 1800, παρέμειναν εἰς Μάλταν, σχηματίζοντα κλοιὸν περὶ τῆς ἐκεῖ γαλλικῆς φρουρᾶς. (Περὶ τῶν κατὰ τὴν Μάλταν κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχὴν ἴδε M. M i e g e, Histoire de Malte, tomes 4, Bruxelles 1841, t. 4, σσ. 1 - 162).

1. Ὁ Ναπολέων οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐποφθαλμιῶν τὴν Μάλταν, ἥτις ἦτο πράγματι ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου Θαλάσσης και σταθμὸς ἀνεφοδιασμοῦ διὰ τοὺς ἐμπορευομένους μετὰ χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς ἢ διὰ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύοντας.

2. Ὁ Λόρδος Ἐλγιν (Thomas Bruce Elgin) εἶχε διορισθῇ κατὰ τὸ 1799 πρέσβυς τῆς Μ. Βρεττανίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν δὲ ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ παρακολουθῇ τὰς εἰς Μάλταν ἐξελίξεις, ἐπισκεπτόμενος τὴν νῆσον κατὰ καιρούς. Ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν ἐπαφῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ Ἐλγιν μετὰ τοῦ Σουλτάνου εἶχε πεισθῇ, ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλην ἐθεώρει τὰ συμφέροντά της ἐξησφαλισμένα μόνον ἐφ' ὅσον ἡ Μάλτα ἐτέλει ὑπὸ βρεττανικὴν κατοχὴν (J. Holland Rose, A. P. Newton, E. A. Benians, The Cambridge History of the British Empire, vol. II, The Growth of the New Empire, 1783 - 1870, Cambridge 1940, σ. 86).

3. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου και τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εὕρισκετο εἰς δεινὴν θέσιν, πιεζομένη ὑπὸ τῆς Ρωσίας και τῆς Αὐστρίας και σπαρασσομένη ἐσωτερικῶς ἐκ τῶν ἐπαναστάσεων τῶν Γενιτσάρων και τῶν ἰσχυρῶν, τύποις μόνον εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ὑποτελῶν, ἡγεμόνων τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν της (M. de Hammer, Histoire de l'Empire Ottoman, tomes III, Paris 1844, t. III, σσ. 594 - 636. De la Jonquière, Histoire de l'Empire Ottoman, tomes II, Paris 1914, t. II, σσ. 303 - 330).

4. Ὁ Ναπολέων προέβλεπεν, ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία συντόμως θὰ κατέρρεε, φυσικῶ δὲ τῷ λόγῳ δὲν ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ ταύτην διαμελιζομένην και διαμοιραζομένην μεταξὺ Ρωσίας και Ἀγγλίας. Ὁ Βοναπάρτης εἶχε βεβαίως παραιτηθῇ πάσης διεκδικήσεως ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀμιένης, ὑπὸ τὸν ὅρον βεβαίως, ὅτι

διδώσει (ὁ Βοναπάρτης) καὶ τὰ ὅποια ἀκόμη καὶ τώρα τηροῦνται λίαν ἀτελῶς μυστικά. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Βοναπάρτης ἐθεώρησε τὴν κατοχὴν τῆς Μάλτας ¹ ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον εἰσβολὴν του καὶ ὅτι ἡ Ἀγγλία εἰς οὐδεμίαν ἀπόπειραν θὰ ἠδύνατο νὰ προβῇ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἐφ' ὅσον οἱ Γάλλοι θὰ εἶχον τὴν νῆσον ταύτην ὑπὸ τὴν κατοχὴν των καὶ ὅτι ἀνυπολόγιστα πλεονεκτήματα ἐξησφαλίσθησαν πρὸς ὄφελος τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τοὺς Σέρ Ράλφ Ἀμπερκρόμπι (Sir Ralph Abercrombie) καὶ Λόρδον Κῆθ (Lord Keith) ² ἐκ τῶν βάσεων ἀνεφοδιασμοῦ καὶ τοῦ λιμένος τῆς Βαλέττας.

καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ ἐσέβeto τὴν συνθήκην ταύτην. Ἐν ἐναντία περιπτώσει ὁ Βοναπάρτης θὰ ἐπανήρχετο διὰ νέας ἐκστρατείας πρὸς κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου. Πρόσκαιρος πάντως ἐπιδιώξις του ἦτο νὰ παρεμποδίσῃ τοὺς Ἀγγλοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νεῖλου. Πρὸς τὸν σκοπὸν δέ, ὅπως κατατοπισθῇ διὰ τὴν κρατοῦσαν ἀνὰ τὰς χώρας τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς κατάστασιν, ἀνέθεσε κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1802 εἰς τὸν συνταγματάρχην Ὁράτιον Σεβαστιάνι, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὴν Ἐπτάνησον διὰ νὰ βολεδοσκοπήσῃ τὰς διαθέσεις τῶν κατοίκων τῆς ἐναντι τῆς Γαλλίας, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὴν Τυνησίαν, τὴν Τριπολίτιδα καὶ τὴν Αἴγυπτον πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐκεῖ ἐγκαταστάσεων τῶν Βρεττανῶν καὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ Τούρκων καὶ Μαμελούκων. Ὡσαύτως ὁ Σεβαστιάνι εἶχε λάβει ἐντολὴν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν εἰς Συρίαν Χριστιανῶν καὶ νὰ ὑποσχεθῇ εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ θὰ ἠδύνατο νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας. Τέλος ὁ Σεβαστιάνι ἀνελάμβανε, ὅπως μεταβιβάσῃ εἰς τὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβιν τῆς Γαλλίας ἐντολὰς τοῦ Ναπολέοντος, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Γάλλος πρέσβυς ἔπρεπε νὰ ἐμφανίζεται καὶ νὰ ὀρᾷ μετὰ τῆς δεούσης μεγαλοπρεπειᾶς, νὰ διατηρῇ λίαν ἁρμονικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, κολακεύων συγχρόνως τὸν Σουλτάνον, ὅστις ἔπρεπε νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας κατὰ τῶν ἐχθρῶν του. (Περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σεβαστιάνι βλέπε A. Thiers, Histoire du Consulat et de l'Empire, tomes 6, Bruxelles 1845, tome I, σ. 541 ὡς καὶ J. T. de Mesmay, Horace Sebastiani, Paris 1948).

1. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1798 ἡ Μάλτα κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ὅστις, καταλιπὼν ἐκεῖ φρουρὰν ἐκ 4.000 ἀνδρῶν, ἐπλευσε εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του περὶ καταλήψεως τῆς. Ἡ γαλλικὴ πάντως κατοχὴ τῆς Μάλτας διήρκεσε μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1800, ὁπότε ἐγένετο εἰς τὴν νῆσον ἀπόβας βρετανικῶν στρατευμάτων, τὰ ὅποια, κατόπιν διευτοῦς πολιορκίας, ἐξηνάγκασαν τὴν γαλλικὴν φρουρὰν εἰς παράδοσιν. (Περὶ τῶν γεγονότων τούτων βλέπε T. Zammit, Malta, Valletta 1926, σσ. 242-298).

2. Κατὰ τὸ 1800 ἡ διοίκησις τῶν ἀνὰ τὴν Μεσόγειον βρετανικῶν στρατευμάτων ἀνετέθη εἰς τὸν ταξίαρχον Ρ. Ἀμπερκρόμπι (Sir Ralph Abercrombie). Οὗτος, ἀποτυχὼν, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς Ἰσπανίαν διὰ τοῦ Κάδικος, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεώς του εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἐκδιώξιν ἐκεῖθεν τῆς γαλλικῆς στρατιᾶς, τὴν ὅποιαν εἶχε καταλίπει ὁ Ναπολεὼν μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ γαλλικοῦ στόλου εἰς Ἀμπουκίρ. Ὁ Ἀμπερκρόμπι, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ναυάρχου Γ. Κῆθ (George Keith), εἰσέβαλεν εἰς Αἴγυπτον κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1801 διὰ τοῦ κόλπου τοῦ Ἀμπουκίρ. Τὴν 21ην Μαρτίου ἡ ἀγγλικὴ στρατιά, ἀποτελουμένη ἐκ 18.000 περίπου ἀνδρῶν, ἐνίκησε τὰ ὑπὸ τὸν Μενου (Μενου) γαλλικὰ στρατεύματα, ἀποτελούμενα ἐκ 12.000 ἀνδρῶν, εἰς τοποθεσίαν κειμένην μεταξὺ Ἀμπουκίρ καὶ Ἀλεξανδρείας πλησίον τῆς ἀρχαίας πόλεως Κανώπου. Ὁ Ἀμπερκρόμπι, τραυματι-

Τὸ ἐπόμενον σημεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου οὐχ ἦττον καταφαίνεται ἡ σημασία τῆς Μάλτας, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀποστολῆς τοῦ συνταγματάρχου Σεβαστιάνου, δηλαδή ἐκ τῆς διαθέσεως, ἡ ὁποία, ὡς λέγεται, ἔχει δημιουργηθῇ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὅπως ἀνακηρυχθοῦν γαλλικαί ¹.

Ὁ Κορς Ἰταλίνσκι (Italinski) ² μὲ ἐπληροφόρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅπως ἀποσύρῃ τὰ ρωσικὰ στρατεύματα ἐκ τῶν νήσων τούτων κατὰ τὴν Ἀνοιξίν τοῦ ἐρχομένου ἔτους ³. Μὲ διαβεβαίωσεν ἐπίσης περὶ τῆς πεποιθήσεώς του, ἡ ὁποία ἔχει ἔκτοτε ἐπιβεβαιωθῇ ὑπὸ τοῦ Κου Σεβαστιάνι, ὅτι ὁ Βοναπάρτης δὲν θὰ παρημέλει ταύτην ἢ οἰανδήποτε ἄλλην εὐκαιρίαν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν γαλλικῶν κτήσεων εἰς Μεσόγειον. Συγχρόνως δὲν ὑφίσταται ὀριμώτερον σημεῖον διὰ τὴν ἀποδοχὴν οἰασθήποτε νέας Κυβερνήσεως ἢ καταλλήλοτερον πρὸς ἐπέκτασιν τῶν γαλλικῶν μηχανορραφῶν ἢ αἱ νῆσοι αὗται. Ἡ Κέρκυρα, ἐξ ἄλλου, μολονότι εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνυπεράσπιστος, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταστῇ εὐκόλως ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀπόρθητος· ἤδη δὲ οὗτοι καταβάλλουν προσπαθείας, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῆς Ἀλβανίας, νέου Κυβερνήτου ὡσαύτως τῆς Ρωμυλίας, μέσῳ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύναντο, δι' ἐπιρροῆς ἢ διὰ τῆς βίας, νὰ φθάσουν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς νὰ συναντήσουν πιθανῶς ἀντίστασιν ⁴.

σθεῖς θανασίμως κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη εἰς Μάλταν. (Πρβλ. Thiers, *ἐνθ'* ἀνωτ., τ. I, σσ. 310 - 332. J. C. Herold, *Bonaparte in Egypt*, London 1962, σσ. 378 - 379 J. S. Watson, *The Reign of George III, 1760 - 1815*, Oxford 1964, σ. 386).

1. Διὰ τῆς συνθήκης εἰρήνης τῆς Ἀμιένης μεταξὺ Μ. Βρετανίας καὶ Γαλλίας (23 Μαρτίου 1802) ὁ Ναπολέων ἀνεγνώρισε τὴν ἡδὴ ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1801 συσταθεῖσαν, συναινέσει τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τῆς Ρωσίας, «Ἰόνιον Πολιτείαν». Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (Φθινόπωρον 1803) ἡ Ἐπτάνησος ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον σχεδὸν κυριαρχίαν τῆς Ρωσίας. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς διαθέσεις τῶν κατοίκων τῶν Ἰονίων Νήσων, ὅπως τεθοῦν ὑπὸ γαλλικὴν κυριαρχίαν, ὁ Ἐλγιν προφανῶς διέπραττε σφάλμα, διότι πόθος τῶν Ἐπτανήσιων ἦτο ἡ ἀνακήρυξις τῆς Ἐπτανήσου εἰς ἀνεξάρτητον Δημοκρατίαν. (Περὶ τῆς Ἐπτανήσου κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχὴν ἴδε Γ. Ε. Μαυρογιάννην, Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων, τόμοι 1 - 2, Ἀθῆναι 1889, τ. 2, σσ. 4 - 67).

2. Ὁ Ἀνδρέας Ἰταλίνσκι, ἱκανώτατος Ρώσος διπλωμάτης, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πρέσβυς τῆς Ρωσίας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ.

3. Τὰ ρωσικὰ στρατεύματα, τὰ καταλαμβάντα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν τουρκικῶν τὴν Ἐπτάνησον ἀπὸ τοὺς Γάλλους τὴν 5ην Μαρτίου 1799, ἀπεσύρθησαν τελικῶς ἐκεῖθεν τὸν Αὐγούστου τοῦ 1807, ὅποτε αἱ Ἰονιοὶ Νῆσοι περιήλθον ἐκ νέου ὑπὸ γαλλικὴν κατοχὴν. (Περὶ τῶν ἐν λόγῳ ἐξελιξένων βλέπε Conte Ermanno Lunzi, *Della Repubblica Settinsulare*, Libri due, Bologna 1863, ὡς καὶ Μ. Λάσκαρι, τὸ Ἀνατολικὸν Ζήτημα, Θεσσαλονίκη 1948, σσ. 165 - 166).

4. Περὶ τῶν συνεννοήσεων μεταξὺ Γάλλων καὶ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἴδε Ε. Ροδοκανάκη, Ὁ Βοναπάρτης καὶ αἱ Ἰονιοὶ Νῆσοι (1797 - 1816). Μετάφρασις ὑπὸ Ν. Α. Ζωηροῦ - Πασᾶ, Κέρκυρα 1937, σσ. 218 - 219. A. Borpe, *L'Albanie et Napoléon (1797 - 1814)*, Paris 1914, σσ. 21 - 43.

Ἄλλ' οὐτε καὶ αἱ ἔναντι τοῦ Μωρέως βλέψεις τῶν Γάλλων εἶναι ὀλιγώτερον ὑποπτοι ¹. Τὰ ἀνακινήθηεντα σχέδια περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας πιθανὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ προσκρούουν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς Ρωσίας ἀλλ' ἀκόμη καὶ ὑπ' αὐτὰς τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ὑπὸ τὰς παρούσας διαθέσεις τῶν δύο Κυβερνήσεων, πρέπει περισσότερον νὰ φοβῆται τὰς φιλοδοξίας τοῦ Βοναπάρτου παρὰ νὰ ἐλπίζῃ ὥς ἐκ τῆς μετριοπαθοῦς στάσεως τοῦ Αὐτοκράτορος ². Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης γνωρίζει καλῶς ἐκ τῶν συχνῶν ἐνδείξεων ἀνησυχίας, τὰς ὁποίας ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔχει ἐμφανίσει, παροτρύνουσα τὴν Μεγάλην Βρετανίαν, ὅπως διατηρήσῃ τὴν Μάλταν, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ ἀπειθυνθέντος, κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1801, πρὸς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα ὑπομνήματος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος (τούτου ἀποτελοῦντος ἐκ τῶν συντονωτέρων ἴσως μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔχει ποτὲ λάβει ἡ ἐπιφυλακτικὴ αὕτη Κυβέρνησις), συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπολογίζει, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς θὰ διαρκέσῃ ἐφ' ὅσον ἡμεῖς θὰ συνεχίσωμεν νὰ ἔχωμεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν μας τὴν νήσον ταύτην ³.

Ἀπομένει ἐν σημείον, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θὰ πρέπει νὰ ἀγνοηθῇ κατὰ τὴν θεώρησιν τοῦ ζητήματος τούτου· δηλ. ὅτι ἐνθ' ἡ ὀλοσχερὴς ἀποσύνθεσις καὶ ἀδυναμία τῆς παρουσίης Κυβερνήσεως ἐν Τουρκίᾳ ὁδηγεῖ εἰς τὴν προσδοκίαν μεγάλων ἐσωτερικῶν ταραχῶν, αὐξάνει ἐπίσης τὸν κίνδυνον ἐπιθέσεων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ⁴. Ἐξ οἰασδῆποτε πάντως κατευθύνσεως καὶ ἐάν

1. Οἱ ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον πρόξενοι τῆς Γαλλίας ἦσαν πλήρως ἐνημερωμένοι περὶ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων. Ἰδίᾳ ὁ εἰς Πάτρας Γάλλος πρόξενος παρηκολούθει ἀγρύπνως τὰς ἐκεῖ ἐξελίξεις καὶ ἤσκει μεγάλην ἐπιρροὴν τόσον ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως. Ἐν γένει δὲ ἅπαντες οἱ πρόξενοι τῆς Γαλλίας εἰς Πελοπόννησον κατέβαλλον συντόνους προσπαθείας διὰ νὰ ἀποσπάσουν τὰς συμπαθείας τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Τὴν δραστηριότητα ἀκριβῶς ταύτην τῶν Γάλλων εἰς Πελοπόννησον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραβλέψουν οἱ Βρετανοί. (Ἰδε Ροδοκανάκης, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 219 - 220).

2. Ὁ Τσάρος τῆς Ρωσίας, ἔχων συμμαχήσει μετὰ τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῆς Γαλλίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ὥς προανεφέρθη ἀπέσπασαν τὰς Ἰονίους Νήσους, ἐτήρει ἐφεκτικὴν στάσιν ἔναντι τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

3. Περὶ τῆς ἐνεργείας ταύτης τῆς Ὑψηλῆς Πύλης βλέπε Rose, Newton, Benians, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 86.

4. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὅτε ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εὕρισκετο ἐν ἀποσυνθέσει, ὁ Σουλτάνος Σελίμ Γ' κατέβαλλε προσπαθείας, ὅπως διὰ μεταρρυθμίσεων ἀποτρέψῃ τὴν διάλυσίν της. Οἱ εἰς Σερβίαν ὁμοῦς Γενίτσαροι ἐπανεστάτησαν, στρεφόμενοι κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Σελίμ, κατέσφαξαν τὸν Πασάν τοῦ Βελιγραδίου καὶ κατέλαβον τὸ φρούριον τῆς πόλεως. Συγχρόνως ὁ Καραεώργης ἐξῆπτεν ἐν Σερβίᾳ τὰ πνεύματα τῶν συμπατριωτῶν του πρὸς ἐπανάστασιν δι' ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ Βουλγαρία εὕρισκετο ἐν ἀναβρασμῷ, ἐνθ' εἰς τὸν Ἑλλαδικὸν χῶρον ἡ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία ἐτέλουν ὑπὸ ἀναρχίαν, κατατρυχόμεναι ὑπὸ ληστοσυμμοριῶν. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς διεκέρυττεν

προέρχεται είναι καταφανές, ότι οιαδήποτε ουσιαστική μεταβολή της επί της Τουρκίας κυριαρχίας, ίδια δε οιαδήποτε εκεί κατάκτησις εκ μέρους της Γαλλίας πρέπει να είναι ύψιστης σπουδαιότητος διά τὰ συμφέροντα της Βρετανίας ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἰνδία¹. Ἐν τούτοις οὐδόλως πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι, ἐὰν ἀποσυρθῶμεν ἐκ Μεσογείου, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπέμβωμεν ἀποτελεσματικῶς, ἀλλ' οὔτε νὰ ἐμποδίσωμεν ἢ νὰ μεταβάλωμεν τοιαῦτα γεγονότα. Οὐδὲν μάλιστα ἕτερον μέσον διαθέτομεν πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν, εἰ μὴ μόνον τὴν λήψιν δαπανηρῶν καὶ ἐκτεταμένων μέτρων, ὁμοίων πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐκρίθησαν προσφάτως ἀναγκαῖα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Αἰγύπτου².

Ἐάν, ὅμως, διατηρήσωμεν τὴν Μάλταν, ἡ Μεγάλη Βρεταννία θὰ δυνηθῇ, ὑφ' οἷασδήποτε πιθανὰς περιστάσεις εἰς τὴν Ἀνατολὴν, νὰ ἀκολουθήσῃ τοιαύτην πολιτικὴν ἔναντι αὐτῶν, οἷα εἰς δεδομένην στιγμὴν ἀρμόζει καλύτερον εἰς τὴν θέσιν της. Ἐκ Μάλτας δύναται εἴτε νὰ ἀσκήσῃ εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν ἐπιρροὴν της εἴτε νὰ διεξαγάγῃ συντόνους ἐπιχειρήσεις ἢ, ὅπερ καὶ πιθανότερον, δύναται κατὰ βούλησιν νὰ παραμείνῃ ἀπλοῦς παρατηρητὴς τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀνεξαρτήτως, πάντως, τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σημασίας τῆς Μάλτας, λαμβάνω τὸ θάρρος (ἐνῷ ἡ τύχη της δὲν ἔχει εἰσέτι ἀποφασισθῇ) νὰ ἐπιστήσω, καὶ δὴ καὶ μετὰ μεγίστης σοβαρότητος, τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν φύσιν τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὰ σχέδια (τῆς Γαλλίας) περὶ ἐμπορικῶν ἐπαφῶν μετὰ τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἰνδίας καὶ ὑπεράνω ὧλων εἰς τὴν φύσιν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀνὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν ἐμπορίου. Ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης εἶναι ἐπαρκῶς κατατοπισμένη ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων, λαμβάνω ὅμως τὸ θάρρος νὰ ἀναφερθῶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰς ἀνακοι-

ἐξ Ἰωαννίνων τὴν ἀνεξαρτησίαν του ἔναντι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ὁ Πασᾶς τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Ἰσμαήλ Πασᾶς ἐν Συρίᾳ ἠμφεσβήτει τὴν κυριαρχίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐπὶ τῆς Ἀκρας. Τέλος δὲ οἱ Βαχαβίται εἰσέρχοντο εἰς Μεδίαν καὶ Μέκκαν (Περὶ τῶν ὧς ἂν ἐξελίξωμεν βλέπε *De la Jonquière*, ἐνθ' ἄνωτ., τ. I. σ. 325, N. Jorga, *Histoire des États Balkaniques à l'époque moderne*, Bucarest 1914, σσ. 117-129. D. Djordjevic, *Revolutions Nationales des Peuples Balkaniques* (1804-1914), Beograd 1965, σσ. 20-21).

1. Ἐάν ἡ Γαλλία ἐκυριάρχει ἀνὰ τὸν χρόνον τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, θὰ κατεφέρετο δεινὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ βρετανικοῦ ἐμπορίου τοῦ διεξαγομένου μεταξὺ λιμένων τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ὑπῆρχον ἀγγλικοὶ ἐμπορικοὶ οἶκοι, καὶ λιμένων τῆς Εὐρώπης, ἐνῷ συγχρόνως θὰ ἐδυσχεραίνετο εἰς μέγιστον βαθμὸν ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ Μ. Βρετανίας καὶ τῆς ὑπὸ τὴν κατοχὴν της τελοῦσης Ἰνδίας.

2. Περὶ τῶν νικηφόρων ἐπιχειρήσεων τῶν Βρεττανῶν κατὰ τῶν εἰς Αἴγυπτον γαλλικῶν στρατευμάτων βλέπε *Herald*, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 102-124 καὶ 127-135 ὧς καὶ O. Warner, *The Battle of the Nile*, London - N. York 1960.

νώσεις, τὰς ὁποίας ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἐπεκύρωσε καὶ αἱ ὁποῖαι τείνουν νὰ ἀποδείξουν τὴν ἐκ μέρους ἡμῶν ἔλλειψιν πολιτικότητος, οἵτινες ἐπετρέψαμεν τὴν ἐλευθέραν ναυσίπλοϊαν ἀνὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν, ἐκ τῆς ὁποίας, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀντιστοιχῶν γεωγραφικῶν θέσεων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ὄχι μόνον ἀραβόσιτος, δέρματα, στέαρ κλπ. ἀλλὰ καὶ σίδηρος, κάνναβις καὶ ξυλεία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μεταφερθοῦν πολὺ εὐκολώτερον εἰς λιμένας τῆς Νοτίου Γαλλίας ἢ εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν. Ἐπιτρέψαντες δὲ τὴν ἐλευθέραν διεξαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου τούτου, ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης τῆς Ἀμιένης¹, ὁμολογῶ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο μέσον πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας φοβούμεθα, δύναμαι νὰ ἐξεύρω, ἐκτὸς τῆς ὑφ' ἡμῶν διατηρήσεως τῆς Μάλτας. Ἐπειδὴ, διατηροῦντες ὑπὸ τὴν κατοχὴν μας τὴν νῆσον ταύτην, θὰ ἡδυνάμεθα καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς νὰ μετέχωμεν καὶ νὰ παρακολουθῶμεν τὸ ἐμπόριον τοῦτο καὶ ἐν καιρῷ πολέμου νὰ παρεμποδίζωμεν ὁλοσχερῶς τὴν διεξαγωγὴν του. Πράγματι, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἡ Μάλτα θὰ ἐξησφάλιζεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπόριόν της, εἶναι ὑψίστης σπουδαιότητος. Οἱ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου πρὸς καὶ ἐκ Τουρκίας περιορισμοὶ καὶ αἱ ἀναπόφευκτοὶ δυσχέρειαι καὶ καθυστερήσεις εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ναυσίπλοϊαν βορείως τῶν Δαρδανελλίων, λόγῳ τῶν ἐπικρατούντων περιοδικῶν ἀνέμων καὶ τῶν πάγων τῆς Μαύρης Θαλάσσης, παρουσιάζουν πρᾶγματι μεγάλαν ἐμπόδιον διὰ τὴν διεξαγωγὴν ἐπικερδοῦς ἐμπορίου ἐκ χώρας τοσοῦτον ἀπομακρυσμένης ὥς εἶναι ἡ Ἀγγλία. Ἐὰν ὁμως ἰδρῦετο ἐν Μάλτᾳ ἀσφαλὲς ἐμπορικὸς σταθμός, οἱ Βρεττανοὶ κεφαλαιοῦχοι καὶ ἐπιχειρηματίαι θὰ ἀνεκάλυπτον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐγγύς (πρὸς τὴν Ἀνατολὴν) σημείου τούτου θὰ ἡδύναντο νὰ παρατηροῦν καὶ νὰ ἐφοδιάζουν ὅλας τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ ὅτι διὰ τοῦ ἐμπορίου τούτου θὰ ἐξησφαλιζέτο τεραστία ἀγορὰ διὰ τὰ ἀγγλικά προϊόντα, τὰ ὁποῖα, ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ὅπως ἀποστέλλονται εἰς αὐτὰς τὰς χώρας.

Σημαντικὴ δυσχέρεια, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπόριόν μας πηγάζει ἐκ τῆς ἐκεῖθεν ἐλλείψεως ἐμπορευμάτων πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς Ἀγγλίαν, καθ' ὅσον μάλιστα βάμβαξ, μέταξ κλπ. εἰσάγονται εἰς Ἀγγλίαν, ὑπὸ λίαν εὐνοϊκοὺς ὁρους, ἐξ Ἰνδίας καὶ Ἀμερικῆς. Τὰ διάφορα προϊόντα

1. Διὰ τοῦ 16ου ἄρθρου τῆς συνθήκης εἰρήνης τῆς Ἀμιένης, ἡ ὁποία συνήφθη τὴν 27ην Μαρτίου 1802 μεταξύ Μ. Βρεττανίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Γαλλίας, Ὁλλανδίας καὶ Ἰσπανίας ἀφ' ἑτέρου, συνεφωνήθη, ὅπως τὸ ἀνὰ τὰς θαλάσσας ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου ἐμπόριον διεξάγεται ἐλευθέρως. Οὕτω ἐπετρέπετο ἡ ναυσίπλοια καὶ ἀνὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν εἰς ἐμπορικοὺς ἀνταγωνιστάς τῆς Μ. Βρεττανίας (Ch. de Martens et F. de Cussy, Recueil de Traités, Conventions et Autres Actes Diplomatiques, tomes VII, Leipzig 1846, II, σσ. 276 - 277).

ὁμως τῆς Τουρκίας ἀποστέλλονται εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς διαφόρους λιμένες τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Ἰταλίας καθὼς ἐπίσης εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰσπανίαν. Οἱ δὲ ἰδρυθέντες ἐν Σμύρνῃ κλπ. ἀγγλικοὶ ἐμπορικοὶ οἴκοι διεξάγουν μέγα μέρος τοῦ ἐμπορίου τούτου¹. Ἐξ ὅσων γνωρίζω οὐδὲν ἐμπόδιον ὑφίσταται διὰ τὴν ὑπὸ βρετανικῶν πλοίων μεταφορὰν ἐμπορευμάτων κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τούτων εἰς Ἀγγλίαν, κατόπιν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκφορτώσεως καὶ παραδόσεως βρετανικῶν ἐμπορευμάτων· ὡς ἐκ τῆς θέσεως δὲ τῆς Μάλτας καὶ διὰ τῆς βοηθείας τῶν κατοίκων τῆς νήσου (ὑπηκόων τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος), ἐὰν γίνῃ ἑναρξίς τοιούτου ἐμπορίου, τοῦτο θὰ ἀνεπτύσσετο εἰς μέγιστον βαθμὸν καὶ μὲ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα κατ' ἀποκλειστικότητα ἔχουν τώρα οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ραγούσαιοι².

Γράφω ταῦτα, λόρδε μου, μὴ ὑποκινούμενος ἐξ ἄλλου κινήτρου, εἰ μὴ μόνον ἐξ ἰσχυρᾶς πεποιθήσεως. Εὐρισκόμενος δὲ ὑπὸ τεσσαρακοσθήμερον κάθαρσιν (καραντίνα) καὶ μὴ ἐρχόμενος, φυσικῶ τῷ λόγῳ, εἰς οὐδεμίαν σχεδὸν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ εὐρισκομένων δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω τὰς προθέσεις τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος ἔναντι τῆς Μάλτας, οὔτε εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκονται αἱ μετὰ τῆς Γαλλίας διεξαγόμεναι διαπραγματεύσεις. Ἐξ ἴσου ὀλίγα γνωρίζω περὶ τῆς πιθανότητος ἐφαρμογῆς καὶ ἐπιτυχίας τῶν προτεινομένων σχεδίων περὶ ἐπανεγκαταστάσεως εἰς τὴν νήσον τοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου³. Ἡ ἐμφάνισις ὁμως τῆς

1. Περὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου εἰς Ἀνατολὴν καὶ Μεσόγειον ὡς καὶ περὶ τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορικῶν οἰκῶν εἰς Σμύρνην καὶ ἄλλους λιμένες τῆς Μεσογείου ἴδε Α. C. Wood, *History of the Levant Company*, London 1935.

2. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως - κράτους Ραγούσης ἐν Δαλματία ἦσαν περιώνυμοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν τῶν. Οἱ Ραγούσαιοι ἐπὶ αἰῶνας διεδραμάτισαν σημαίνον μέρος εἰς τὸν οἰκονομικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τῶν Βαλκανίων, χωρὶς ὁμως τὸ κράτος τῶν νὰ εἶναι ποτὲ τελείως ἀνεξάρτητον. Κατ' ἀρχάς ἡ Ραγούσα ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἑνετίας, βραδύτερον ὑπὸ τὴν Οὐγγαρίαν, τέλος δὲ περιήλθεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, λαβοῦσα ἐκ μέρους τῆς Ὑψηλῆς Πύλης μεγάλη πρόνομια, εἰς ὅτι ἀφεώρα εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἀντίστοιχα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶχον παραχωρηθῇ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. (Περὶ τῆς πόλεως - κράτους Ραγούσης βλέπε L. Villari, *The Republic of Ragusa*, London 1904 καὶ L. de Voinovitch, *Histoire de Dalmatie*, Paris 1934, σσ. 717 - 765. Πρβλ. ὡσαύτως L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, N. York 1959, σ. 103).

3. Κατὰ τὸ 10ον ἄρθρον τῆς συνθήκης τῆς Ἀμιένης συνεφωνήθη, ὡς προανεφέρθη, μεταξὺ Μ. Βρετανίας καὶ Γαλλίας, ὅπως ἡ Μάλτα ἀποδοθῇ εἰς τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὴν νήσον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1530 - 1768 (βλ. Martens et Cussy, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 273). Αἱ ἐπιφυλάξεις πάντως τοῦ λόρδου Ἐλγίν ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ἐφαρμογῆς τῆς ὡς ἄνω συμφωνίας ἀπεδείχθησαν ὀρθαί. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς νήσου διεμαρτυρήθη κατὰ τοῦ ἁρθροῦ τούτου καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς κυριαρχον τῆς Μάλτας τὸν βασιλεῦς τῆς Μ. Βρετανίας, ὅστις ἀπέστειλεν ὡς Κυβερνήτην τῆς νήσου τὸν Ἀλέξανδρον Μπῶλ (Sir Alexander John Ball) κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1802. (Περὶ τῶν ἐξελιξένων τούτων βλέπε Miège, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 1 - 162).

βρεττανικῆς σημαίας ἐπὶ τοῦ φρουρίου τούτου καὶ ἡ γενικὴ πορεία τῶν συζητήσεων εἰς τὸ Κοινοβούλιον πρὸ τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀποτελοῦν δι' ἐμὲ σημεῖα τῆς πιθανότητος νέας τινὸς ρυθμίσεως. Ὑποθέτων δὲ ταῦτα, θὰ ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ἔνοχον, ἐὰν δὲν προέβαινον εἰς ἀπαρίθμῃσιν παρατηρήσεων, αἱ ὁποῖαι, ὥς ἐκ τῆς ἰδιαζούσης φύσεως τῆς θέσεώς μου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔχουν ἐντυπωθῇ εἰς τὸν νοῦν μου καὶ τὰς ὁποίας οἱ Ὑπουργοὶ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος δύνανται νὰ ἐκτιμήσουν εὐκόλως.

Διατελῶ μετὰ τιμῆς καὶ βαθυτάτου σεβασμοῦ κλπ. κλπ.

Σ. Ε. ΤΣΙΤΣΩΝΗΣ